

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

بسم الله الرحمن الرحيم

موضوع :

حکومت و اخلاق از دیدگاه امام علی علیه السلام

تهیه و تنظیم :

استاد گرامی :

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

فهرست مطالب

۳	..... امام علی(ع)، کارگزاران حکومت و راهکارهای اصلاحات
۳	..... چکیده
۴	..... مقدمه
۷	..... ۱. برنامه اصلاحی امام علی(ع)
۱۰	..... ۱-۱. معیارهای انتخاب کارگزاران
۱۵	..... آنگاه سفارش می نماید:
۱۶	..... ۱-۲. توصیه ها و دستورالعمل ها
۱۶	..... ۱-۲-۱. فرمانداران
۲۲	..... ۱-۲-۲. مأموران مالی
۲۵	..... ۱-۲-۳. فرماندهان نظامی
۲۶	..... حق نظامیان بر رهبری
۲۷	..... حق رهبری بر نظامیان
۲۸	..... ۱-۳. سیاست های نظارتی

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

نتیجه ۳۵

پی نوشتها ۳۶

امام علی (ع)، کارگزاران حکومت و راهکارهای اصلاحات

چکیده

یکی از برنامه‌های اصلاحی حضرت علی (ع) در دوره زمامداری، گماشتن نیروهای شایسته، کارآمد و صالح در مصادر امور حکومت بود. زیرا استقرار و دوام حکومت به ویژه با شاخصه‌های دینداری و عدالت، بدون کارگزاران شایسته عملی نخواهد بود. از این رو، یکی از مقوله‌های مهم و مورد توجه جدی امام علی (ع)، کارگزاران حکومت بود.

چگونگی گزینش و انتخاب این نیروها در مناصب گوناگون سیاسی، نظامی، مالی، قضایی و اداری، آشنا نمودن آنان با دستورالعمل‌های مدیریتی، شیوه زمامداری و رفتار با مردم، و نظارت بر عملکرد و مدیریت آنان به منظور حسن اجرای امور که به تأمین امنیت جامعه، رضایت عمومی مردم، استحکام و ثبات حکومت منجر گردد، از مسائلی است که امام (ع) بدان‌ها پرداخته است. حضرت (ع) با این مبانی نظری سعی داشت تا مدلی از نظام مدیریت اسلامی را در زمان خویش اجرا نماید و برای آینده مسلمانان نیز معیارهای لازم و اصول کلی را ارائه دهد. در این مقاله کوشش می‌شود تا برنامه‌های اصلاحی امام علی (ع) در باره کارگزاران حکومت، به ویژه مواردی چون معیارهای انتخاب، توصیه‌ها و رهنمودهای مدیریتی، و سیاست‌های نظارتی و مراقبتی ایشان تحلیل و تبیین گردد.

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی

و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

مقدمه

یکی از اصول مهم اندیشه حضرت علی(ع)، لزوم استقرار حکومت برای انتظام امور مردم و سامان یافتن نظام اجتماعی است. زیرا برقراری امنیت داخلی، توازن اجتماعی و نظم، وصول بودجه عمومی، جلوگیری از هرج و مرج و دفع فساد، جنگیدن با دشمنان و متجاوزان، فعالیت دستگاه قضایی و اجرای احکام و مقررات قانونی، از اموری است که جز با تشکیل حکومت میسر نخواهد گشت و در سخنان امام علی(ع) به این مهم اشاره شده است.

ایشان هنگامی که سخن خوارج را که می گفتند: «لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ»، شنید، فرمود: «سخن خوارج سخن حقی است که از آن اراده باطل می شود ... مردم چاره‌ای ندارند جز اینکه زمامداری داشته باشند، چه نیکوکار یا بدکار. مؤمن در امارت و حکومت او (حاکم نیکوکار) به طاعت مشغول است، و کافر بهره خود را می یابد، و با قدرت او، بودجه عمومی جمع آوری و با دشمن پیکار شود، امنیت راه‌ها تضمین گردد و حق ضعیف از قوی گرفته شود تا خوبان براحتی زندگی کنند و مردم از شر فاجران آسوده گردند.» [۱]

مواردی که در سخن حضرت آمده از ضروری‌ترین نیازهای هر اجتماعی است که باید به وسیله نظام حکومت برآورده شود. بنابراین، نیاز به حکومت، از بدیهی‌ترین اموری است که عقل فطری بدان حکم می کند. این امر، به گروهی از انسان‌ها یا زمانی خاص بستگی ندارد، بلکه در همه زمان‌ها نیاز به زمامدار و تشکیلاتی که جامعه را اداره نماید، وجود داشته است و دارد. اما حکومت مورد نظر امام علی(ع) از سه شاخصه مهم «دینداری»، «عدالت» و «مردمداری» برخوردار

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

است. تحقق عینی و عملی این شاخصه‌ها در جامعه، به وجود زمامداران و کارگزاران صالح و شایسته بستگی دارد. اگر رهبر و پیشوای جامعه در صراط حق بود و بر معیارهای دینی رفتار کرد، یعنی مبانی نظری و فعل سیاسی او منطبق با اصول شریعت و احکام دین بود، و کارگزاران او در مسؤولیت‌های گوناگون از صلاحیت اعتقادی و عملی لازم و رفتار شایسته با مردم برخوردار بودند، و مردم نیز با نصایح و ارشادات او، به وظایف و تکالیف خود در برابر زمامداران و مدیران رفتار نمودند، سلامت جامعه در یک توازن اجتماعی و هماهنگی ارکان مختلف، تأمین خواهد شد. از آنجا که امام علی (ع) به عدالت اجتماعی در حکومت اهتمام جدی داشت، یکی از راهکارهای عملی تحقق آن را، گزینش کارگزاران و مدیران شایسته در امور می‌دانست. علاوه بر صلاحیت و شایستگی زمامدار و پیشوای اصلی جامعه، کارگزاران و عاملان او در مناصب گوناگون نیز باید از شایستگی لازم برخوردار باشند. از این‌رو، آن حضرت که قبل از تصدی خلافت مسلمانان، نسبت به کارگزاران ناصالح در رأس امور ناخرسند بود و به ویژه خلیفه عثمان را از خطرات و سوء رفتار عاملانش اندرز می‌داد، آنگاه که امر پیشوایی مردم را بر عهده گرفت، یکی از برنامه‌های اصلاحی‌اش، برکناری والیان فاسد و گماشتن نیروهای شایسته، مطمئن و باتقوا به جای آنها بود. او علاوه بر اینکه در انتخاب کارگزاران از جنبه صلاحیتی و مدیریتی حساسیت نشان می‌داد، نظارت خاصی را نیز بر اعمال آنها، در زمانی که متصدی امور بودند، به کار می‌بست. به تخلفات آنها به سرعت رسیدگی می‌نمود و ایشان را نسبت به عملکرد نادرست بازخواست، سرزنش و توبیخ می‌کرد. قبل از اعزام والیان به شهرها، در باره چگونگی رفتار و سلوک آنها با مردم و مشی والی‌گری، سفارش‌ها و توصیه‌های لازم را به ایشان می‌نمود و در نامه‌هایی که به عاملان خود می‌نگاشت آیین مدیریت اسلامی را برای آنها تبیین می‌کرد.

نمونه مفصل این دستورالعمل در نامه پنجاه و سوم نهج‌البلاغه معروف به «عهدنامه مالک اشتر» آمده که منشوری است از شیوه حکومت‌داری امیرالمؤمنین و روح این فرمان بر اساس «عدالت اسلامی» قرار دارد. بیش از سی نامه از هفتاد و نه نامه حضرت امیر در نهج‌البلاغه به کارگزارانی نوشته شده که از جانب او در شهرهای مختلف به کار گماشته شده بودند، از قبیل فرمانداران، مرزداران، فرماندهان سپاه، مأموران خراج و زکات و سایر کارگزاران.

با ملاحظه متن نامه‌ها، به خوبی می‌توان دریافت که ایشان چگونه به امور مردم و امنیت آنها اهتمام داشته و از اینکه عاملان او در حوزه اختیار خود مرتکب خطا و انحراف شوند نگرانی داشته است. زیرا از

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asemankafinet.ir

نظر وی، «بزرگترین خیانت، خیانت به امت است» [۲] و همت آن امام بر آن بود تا مردم در حکومت او از ناحیه کارگزاران و مسؤولان امور در امنیت به سر ببرند.

امام علی(ع) در الگوی مدیریتی خود، چند اصل مهم را رعایت می نموده است:

۱. انتخاب کارگزاران و مدیران حکومت بر اساس معیارهای صلاحیتی و ارزشی

۲. اصل قرار دادن لیاقتها، شایستگیها و تواناییها در واگذاری مسؤولیت به کارگزاران و عدم دخالت

روابط شخصی و خویشاوندگرایی (نفی دودمان گرایی و اشرافیت سالاری)

۳. برخورداری از دستورالعمل جامع مدیریتی (داشتن پشتوانه نظری و معرفتی مدیریت و حکومت)

۴. تبیین وظایف و تکالیف رهبری، کارگزاران و مردم نسبت به یکدیگر

۵. اهتمام به انطباق قول با عمل در رفتار خود به منظور تأثیرگذاری فرامین بر عاملان حکومت و مردم

(هماهنگی مبانی اندیشه ای با فعل سیاسی)

۶. ارائه توصیه ها و رهنمودهای لازم به کارگزاران حکومتی هنگام پذیرش مسؤولیت

۷. نظارت و مواظبت دقیق بر رفتار و عملکرد مدیران، حتی شیوه زندگی آنان

۸. سیاست تشویق و توبیخ عاملان حکومت به منظور اجرای عدالت و جلوگیری از بروز انحراف و ظلم و

ستم در جامعه.

با دقت در سخنان ارزشمند ایشان می توان به تبیین این اصول، به ویژه معیارهای انتخاب کارگزاران

حکومت، دستورالعملها و توصیهها در رفتار و اخلاق اجتماعی کارگزاران با مردم، سیاستهای نظارتی

بر عملکرد و شیوه مدیریت کارگزاران، پرداخت.

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

۱. برنامه اصلاحی امام علی(ع)

جامعه زمان حضرت علی(ع) به آسیب‌های گوناگونی دچار گشته بود. این آسیب‌ها هم در مبانی اعتقادی و اندیشه‌ای مردم و نوع نگرش آنان به دین و دنیا پدید آمده بود و هم در مبانی اخلاقی و رفتاری و خصلت‌های روحی و روانی آنان خود را نمایانده بود.

در آن جامعه، فساد و بدعت آشکار شده بود، مردم از سنت پیامبر اسلام(ص) و اهداف او دور افتاده بودند. تبعیض نژادی و قوم‌گرایی و عصبیت‌های جاهلی در حکومت اسلامی رخ نموده بود. فساد مالی رایج و بیت‌المال مسلمانان به سادگی به یغما می‌رفت. والیان ناشایست در شهرهای اسلامی به ظلم و ستم و زراندوزی رو آورده و بر امور مردم مستولی شده بودند. این همه، و نگرانی از آینده دین اسلام و سرنوشت مسلمانان، از عواملی بود که امام علی(ع) را به فکر چاره انداخت. از نگرانی‌های عمده ایشان، پیدایش انحراف در حکومت اسلامی و دور شدن آن از مسیر عدالت، دین‌گریزی جامعه و حاکمان و رغبت آنان به دنیازدگی و غفلت از قوانین و تعالیم اسلامی بود. او نمی‌توانست نسبت به اوضاع و احوال سیاسی، اخلاقی و اعتقادی امت مسلمان بی‌تفاوت بماند. از این‌رو، زمانی که از خلافت ظاهری برکنار بود نگران وضع اسلام و مسلمانان بود و آنگاه که زمام امور را به دست گرفت نیز نگران آینده آنان بود و به مردم هشدارهای لازم را می‌داد؛ به ویژه آنان را از تسلط بنی‌امیه و انحرافات آنها و آینده نابسامانی که گریبانگیرشان خواهد شد، آگاهی می‌داد. آشفتگی اوضاع و تغییر اخلاق و حالات مردم و سرگرمی آنها به دنیا که بخشی از آن به حاکمیت‌های نادرست و عدم اجرای قوانین اسلامی در جامعه و کارگزاران ناصالح مربوط می‌شد بارها در سخنان حضرت بازگو شده است. [۳] آن حضرت، پس از اینکه به خلافت رسید، با شناختی که از انحرافات جامعه زمان خود داشت به اصلاح آن همت گماشت تا اساس حکومت و مدیریت جامعه بر مبانی دین استوار گردد و با استقرار حکومت دینی، عدالت اسلامی تحقق یافته و مردم در مسیر زندگی شایسته انسانی و در راه کمال حقیقی قرارگیرند.

او دریافت که جامعه نیازمند اصلاحات اساسی است. می‌بایست تبعیض‌های ناروا و ظالمانه از جامعه زدوده شود، اموال به تاراج رفته از بیت‌المال و بخشش‌های نابجای دیگران متوقف شده یا بازپس گردانده شود و میان صاحبان اصلی به مساوات تقسیم گردد. والیان فاسد از مصادر امور برکنار شده و به جای آنان، عناصر صالح، باتقوا و شایسته، زمامداری جامعه اسلامی را بر عهده گیرند. ظلم و ستم از

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

جامعه رخت بریندد و به جای آن عدالت و اخوت اسلامی حکمفرما شود. امام علی(ع) برنامه اصلاحی خود را در ابعاد سیاسی، اقتصادی و مالی، حقوقی و اخلاقی از همان بدو زمامداری خویش اعلام نمود و بر تحقق آنها تأکید ورزید. اگرچه مطمئن بود که این اصلاحات در جامعه‌ای که به همین نابسامانی‌ها عادت یافته، مشکلاتی را به بار خواهد آورد و یقیناً کسانی که منافعشان به خطر می افتاد در برابر آن واکنش نشان داده و کارشکنی نمایند. به دلیل همین آینده‌نگری بود که ابتدا از پذیرش بیعت آنان خودداری نمود و این مسأله را در سخنان متعددی مطرح کرده است. [۴]

«مرا واگذارید و دیگری را به دست آرید، زیرا ما به استقبال حوادث و اموری می‌رویم که رنگارنگ و فتنه‌آمیز است و چهره‌های گوناگون دارد و دل‌ها بر این بیعت ثابت و عقل‌ها بر این پیمان استوار نمی‌ماند، چهره افق حقیقت را ابرهای تیره فساد گرفته، و راه مستقیم حق ناشناخته مانده. آگاه باشید اگر دعوت شما را بپذیریم، بر اساس آنچه که می‌دانم با شما رفتار می‌کنم و به گفتار این و آن، و سرزنش سرزنش‌کنندگان گوش فرا نمی‌دهم. اگر مرا رها کنید چون یکی از شما هستم که شاید شنواتر و مطیع‌تر از شما نسبت به رییس حکومت باشم، در حالی که من وزیر و مشاورتان باشم بهتر است که امیر و رهبر شما گردم.» [۵]

بدون تردید، ایجاد اصلاحات در جامعه و برپا داشتن عدالت و تحقق حکومت دینی مبتنی بر سیره و سنت نبوی و علوی، نیازمند وجود یاران و کارگزاران مخلص، زیرک، کاردان، شجاع و فداکار بود که با بینش درست نسبت به تعالیم اسلام و شناخت نسبت به امام خود، مطیع فرمان‌های او بوده، به دستوراتش عمل کنند، در جنگ‌ها سستی نورزند و به دشمن پشت نکنند و در امور مردم صادقانه کوشش نمایند. در حالی که پیروان نادان، عافیت‌جو و دنیاطلب، کج‌فهم و سهل‌انگار که نه شجاعت جنگ و جهاد در مقابل دشمن را داشتند و نه اعتقاد و شناخت عمیق از دین، یکی از مشکلات امام علی(ع) و از موانع برنامه‌های اصلاحی او بود. [۶]

راز عدم همراهی مردم با برنامه‌های حضرت، در تباین اهداف آنان قرار داشت. اهداف امام، بلند و متعالی و معطوف به کمال انسانی بود و خواسته‌های یاران همان بهره جستن از تمتعات مادی و دنیوی بود. لذا افراد دون‌همت از یاری و همراهی مردی که همت بلند و والا داشت باز می‌ماندند. [۷] اهداف او، برپا

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

داشتن عدل، راست گردانیدن حق، دفاع از دین، اصلاح امور شهرهای اسلام، امنیت مردم محروم و تحت ستم بود. [۸]

رسیدگی به مردم و آسایش و امنیت آنان از دغدغه‌های حکومتی حضرت علی(ع) بوده است. فقر و ضعف عمومی مردم و مشکلات و رنج‌های آنان، حضرت را می‌آزرد به گونه‌ای که شکوه می‌کرد چگونه من راحت بخوابم و دلخوش باشم که امیر مردم هستم در حالی که شاید در حجاز و یمامه و اطراف، افرادی باشند که گرسنه یا تشنه به سر برند. [۹] او در شیوه زمامداری معتقد بود: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَرَضَ عَلَيَّ أُمَّةَ الْحَقِّ أَنْ يُقَدِّرُوا أَنْفُسَهُمْ بِضَعْفَةِ النَّاسِ...» [۱۰]

خدای تعالی به پیشوایان حق واجب گردانیده که خود را با مردم تنگدست برابر نهند تا اینکه فقیر و تنگدست را پریشانی‌اش فشار نیاورده نگران نسازد.»

خود او در ساده‌زیستی و قناعت و برابر قرار دادن زندگی خویش با مستمندان جامعه چنان بود که فرموده است:

«سوگند به خدا بر این جبه خود چندان پینه دوختم تا اینکه از دوزنده آن شرمنده شدم و گوینده‌ای به من گفت: آیا آن را از خود دور نمی‌کنی؟» [۱۱]

و در وصف بیزاری خود از ظلم و ستم می‌فرماید:

«سوگند به خدا اگر تمام شب را بر روی خارهای سعدان به سر ببرم و یا با غل و زنجیر به این سو و آن سو کشیده شوم، خوش‌تر دارم تا خدا و پیامبرش را در روز قیامت، در حالی ملاقات کنم که به بعضی از بندگان ستم، و چیزی از اموال عمومی را غصب کرده باشم.»

امام علی(ع) رهبری بود که آنچه را می‌گفت بدان پایبند بود و به طور عملی سعی می‌نمود الگویی از زمامدار عادل و پیشوای حق‌طلب در مکتب اسلام جلوه‌گر سازد. دوره کوتاه مدت زمامداری او فرصتی بود تا بتواند اهداف خود را با طراحی اصول مدیریتی تحقق بخشد هرچند مشکلاتی که رخ نمود مانع از عملی شدن برنامه‌های ایشان گردید.

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asemankafinet.ir

۱-۱. معیارهای انتخاب کارگزاران

یکی از عواملی که می توانست به اهداف حضرت علی(ع) در تحقق جامعه مطلوب خویش کمک نماید، انتخاب کارگزاران شایسته و صالح بود و همان گونه که پیشتر اشاره شد، این امر یکی از اصول مهم مدیریت ایشان به شمار می رفت. با تأمل در سخنان حضرت در نهج البلاغه مشخص می شود که او در انتخاب کارگزاران حکومت دقت لازم را به عمل می آورده و متناسب با نوع مسئولیت و وظیفه، ملاک و معیارهایی را در نظر می گرفته است. سپس به کارگزاران عالی رتبه خود نیز معیارهای لازم را در انتخاب عناصر تحت امر، توصیه می نموده است.

امام علی(ع)، کارگزاران خود را در مسئولیت های مختلف سیاسی، نظامی، مالی، اداری، قضایی و ... بر اساس شاخصه هایی متناسب با سِمَت آنان انتخاب می کرد. علاوه بر معیارهای عمومی و مشترک در جنبه های عقیدتی و اخلاق فردی مانند عقیده به اسلام، ایمان، تقوا، حُسن سابقه و این قبیل ویژگی ها، معیارها و شاخصه های دیگری را در انتخاب کارگزاران رعایت می کرد تا با ایجاد نظام مدیریتی کارآمد و شایسته، امور مردم به بهترین شکل انجام شده و عدالت اجتماعی تحقق یابد. بدین صورت، ایشان دینداری و تعهد را بافضیلت گرایی و شایسته سالاری توأم نمود و کوشش کرد تا حکومت دینی در خدمت مردم را مستقر سازد.

حضرت در نامه ای به محمد بن ابی بکر که به سبب عزل شدنش از حکومت مصر دلگیر شده بود دلایل عزل او و انتخاب مالک اشتر را به جای وی بیان نموده است. او در بیان ویژگی های مالک می فرماید: «إِنَّ الرَّجُلَ الَّذِي كُنْتُ وَلِيَّتَهُ أَمْرَ مِصْرَ كَانَ رَجُلًا لَنَا نَاصِحًا وَ عَلِيٌّ عَدُوًّا شَدِيدًا نَاقِمًا» [۱۲] همانا مردی را که فرماندار مصر قرار داده بودم نسبت به ما خیرخواه و به دشمنان ما سختگیر و درهم کوبنده بود.»

در این نامه، موارد زیر از جمله معیارهای انتخاب مالک برای مسئولیت فرمانداری مصر، ذکر شده است:

۱. خیرخواهی نسبت به رهبر و امام جامعه،

۲. صلابت و قدرت مقابله در برابر دشمن و عدم مسامحه و سازش با مخالفان،

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

۳. توانایی لازم برای انجام مسؤولیت.

در بیان ویژگی‌های محمد بن ابی بکر نیز معیارهایی مانند خیرخواهی، تلاش و کوشش، شجاعت و توانایی، قدرت دفاع و پاسداری را نام برده است. [۱۳] در نامه‌ای دیگر به مردم مصر، آنگاه که مالک اشتر را به سوی آنها اعزام می‌نماید، او را با ویژگی‌هایی توصیف نموده و همان موارد را از معیارهای انتخاب وی برای وظیفه ولایتداری برشمرده است از جمله:

۱. محافظت و حراست از مسؤولیت (تعهد و احساس مسؤولیت)،

۲. کوشا و فعال بودن،

۳. شجاعت و نترسیدن از دشمن،

۴. صلابت و شجاعت بر بدکاران،

۵. قاطعیت و بُرندگی در امور،

۶. اطاعت از رهبری و امام جامعه،

۷. خیرخواه مردم بودن،

۸. بر معیار حق عمل نمودن (حق‌گرای)،

۹. برخورداری از تدبیر و قدرت حل مشکلات.

«... من بنده‌ای از بندگان خدا را به سوی شما فرستادم که در روزهای وحشت نمی‌خواید و در لحظه‌های ترس از دشمن روی نمی‌گرداند، بر بدکاران از شعله‌های آتش تندتر است، او مالک پسر حارث مَدْحِجی است. آنجا که با حق است، سخن او را بشنوید، و از او اطاعت کنید، اوشمشیری از شمشیرهای خداست که نه تیزی آن کند می‌شود، و نه ضربت آن بی‌اثر است. اگر شما را فرمان کوچ کردن داد، کوچ کنید و اگر گفت بایستید، بایستید، که او در پیشروی و عقب‌نشینی و حمله، بدون فرمان

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

من اقدام نمی‌کند. مردم مصر، من شما را بر خود برگزیدم که او را برای شما فرستادم، زیرا او را خیرخواه شما دیدم، و سرسختی او را در برابر دشمنانتان پس‌ندیدم.» [۱۴] امام (ع) در سخنی اشاره می‌کند که قصد داشته هاشم بن عتبه را برای فرمانداری مصر انتخاب نماید. در بیان علت این انتخاب، به دو ویژگی مهم او اشاره می‌کند که برای اداره ایالت مهمی مانند مصر که مورد طمع معاویه و در معرض تهاجم سپاهیان او قرار داشت، مؤثر بود: ۱. مقاومت و پایداری در برابر دشمن،

۲. شدت و صلابت بر دشمن به گونه‌ای که فرصت تاخت و تاز نیابد. [۱۵]

در عهدنامه حضرت به مالک اشتر از کارگزاران برجسته حکومت، معیارهایی در انتخاب مشاوران و وزیران و دیگر نیروهای انسانی ذکر شده که اهتمام و حساسیت ایشان را در تعیین کارگزاران حکومت و شایستگی و سلامت آنان نشان می‌دهد. از دیدگاه او، مشاوران نباید بخیل، ترسو و حریص باشند. زیرا فرد بخیل، زمامدار را از نیکوکاری باز می‌دارد و از تنگدستی می‌ترساند. فرد ترسو در انجام کارها، روحیه زمامدار را سست می‌کند و فرد حریص، حرص را در نظرها زینت می‌دهد. چون ریشه همه این خصلت‌ها، بدگمانی به خداوند است، این افراد از جنبه اعتقادی نیز ضعیف بوده و ویژگی لازم را برای مشورت ندارند. اما وزیران، نباید سوء سابقه داشته و قبلاً در خدمت بدکاران و حکام ستمگر بوده باشند، بلکه باید از افراد خوشنام، دارای قدرت تفکر و رأی، صراحت بیان در حق‌گویی، و کسانی که ستمکاران را یاری نکرده باشند، انتخاب گردند. [۱۶]

«بدترین وزیران تو، کسی است که پیش از تو وزیر بدکاران بوده، و در گناهان آنان شرکت داشته، پس مبادا چنین افرادی محرم راز تو باشند، زیرا که آنان یاوران گناهکاران و یاری‌دهندگان ستمکارانند. تو باید جانشینانی بهتر از آنان داشته باشی که قدرت فکری امثال آنها را داشته، اما گناهان و کردار زشت آنها را نداشته باشند. کسانی که ستمکاری را بر ستمی یاری نکرده، و گناهکاری را در گناهی کمک نرسانده باشند. هزینه این‌گونه از افراد بر تو سبک‌تر، و یاریشان بهتر، و مهربانیشان بیشتر، و دوستی آنان با غیرتو کمتر است. آنان را از خواص، و دوستان نزدیک و رازداران خود قرار ده، سپس از میان آنان، افرادی را که در حق‌گویی از همه صریح‌ترند، و در آنچه را که خدا برای دوستانش نمی‌پسندد تو را مددکار نباشند انتخاب کن، چه خوشایند تو باشد یا ناخوشایند.» [۱۷]

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

امام(ع)، افراد عاقل، دانشمند، باتجربه و محتاط را بهترین کسان برای مشورت می‌داند: «خَيْرُ مَنْ شَاوَرْتَ ذُو النُّهْيِ وَ الْعُلَمِ وَ اَوْلُوا التَّجَارِبِ وَ الْحَزْمِ.» [۱۸] معیار دیگری را که در انتخاب مشاور ذکر کرده، «خداترسی» است:

«شَاوِرْ فِي اُمُورِكَ الَّذِي يَخْشَوْنَ اللَّهَ تَرَشُّدُهُ» [۱۹] با افرادی که از خدا می‌ترسند مشورت کن تا به حقیقت برسی.»

از مشاوره با افراد نادان پرهیز داده زیرا رأی او انسان را به هلاکت می‌کشد: «رَأَى الْجَاهِلِ يُرْدِي.» [۲۰]

اصولاً آن حضرت، مشورت کردن را پشتیبان نیکویی [۲۱] می‌داند که زمامداران و کارگزاران یک نظام بی‌نیاز از آن نیستند زیرا با این عمل در عقول دیگران شریک می‌شوند و از استبداد رأی که موجب هلاکت است پرهیز می‌کنند. [۲۲]

حضرت در باره کارمندان دولت سفارش می‌نماید پس از اینکه مورد آزمایش قرار گرفتند به کار گماشته شوند و در انتصاب آنان حتماً با صاحب نظران مشورت شود. وی توصیه می‌نماید که کارمندان دولت با ویژگی‌های زیر انتخاب شوند:

۱. باتجربه باشند،

۲. باحیا باشند،

۳. از خاندان‌های اصیل و باتقوا باشند که در مسلمانی سابقه درخشانی دارند. دلیل انتخاب افرادی با این ویژگی‌ها آن است که «اخلاق آنان گرامی‌تر، و آبرویشان محفوظ‌تر و طمع‌ورزی‌شان کمتر، و آینده‌نگری آنان بیشتر است.» [۲۳] در انتخاب نویسندگان و منشیان امور اداری نیز معیارهایی را برشمرده از جمله اینکه: صالح باشند، روحیه تجاوزگری و سرکشی نداشته باشند، گستاخ و پرده‌در نباشند، در انجام وظایف محوله کوتاهی نکنند، فراموشکار نباشند، در تنظیم قرارداد سستی نورزند، منزلت و قدر خود را بشناسند، امانتدار

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

باشند، آثاری نیکو در میان مردم به جا گذاشته باشند، و برای زمامداران قبلی چگونه خدمت کرده‌اند. [۲۴]

در انتخاب فرماندهان نظامی نیز به دلیل اهمیت سپاه در جامعه اسلامی بر رعایت معیارهایی تأکید نموده که موارد زیر از آن جمله است:

خیرخواه، پاکدامن، شکیبا، صبور، عذرپذیر، رحیم بر ناتوان، شدید بر اقویا، عدم تجاوز هنگام شدت عمل، عدم سستی هنگام ناتوانی، اصالت خانوادگی، پارسایی خانواده، سوابق نیکو، دلاوری و سلحشوری و بخشندگی، شخصیت متین و موجه، مهربان، یاری‌گر سربازان، و ... «برای فرماندهی سپاه کسی را برگزین که خیرخواهی او برای خدا و پیامبر(ص) و امام تو بیشتر، و دامن او پاک‌تر، شکیبایی او برتر باشد، از کسانی که دیر به خشم آید، و عذرپذیرتر باشد، و بر ناتوان رحمت آورد، و با قدرتمندان، با قدرت برخورد کند، درستی او را به تجاوز نکشاند، و ناتوانی او را از حرکت باز ندارد. سپس در نظامیان با خانواده‌های ریشه‌دار، دارای شخصیت حساب شده، خاندانی پارسا، دارای سوابقی نیکو و درخشان، که دلاور و سلحشور و بخشنده و بلندنظرند، روابط نزدیک برقرار کن ... برگزیده‌ترین فرماندهان سپاه تو، کسی باشد که از همه بیشتر به سربازان کمک رساند، و از امکانات مالی خود بیشتر در اختیارشان گذارد ...» [۲۵]

در یکی از مانورهای نظامی، وقتی میان دو تن از فرماندهان لشکر، زیاد بن نصر و شریح بن هانی، اختلاف بالا گرفت، امیرالمؤمنین(ع) مالک اشتر را به سمت فرمانده کل برگزید و به سوی آنان فرستاد. دلایل انتخاب مالک را به فرماندهی، عدم سستی و سهل‌انگاری، عدم لغزش، عدم افراط و تفریط در رفتار ذکر نموده است. [۲۶]

از دیگر مناصب حکومتی که امام علی(ع) در باره دارنده آن معیارهایی را توصیه نموده، قضاوت است. قضاوت عادلانه و داوری به حق از اموری است که در برقراری امنیت عمومی و فراهم نمودن رضایت مردم مؤثر است. این امر منوط است به انتخاب قاضیانی شایسته که از روی حق داوری نموده و از مسیر انصاف و عدالت خارج نشوند. به لحاظ اهمیت قضاوت در جامعه، حضرت هم در انتخاب قاضیان معیارهایی را توصیه کرده و هم پس از گماشته شدن به این منصب، سفارش‌های لازم را در باره آنان

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

نموده تا به ظلم و ستم وارد نشده و دنیاطلبی بر آنان مسلط نگردد. معیارهایی که در انتخاب قاضی توصیه نموده عبارتند از:

۱. برترین فرد در علم قضا،
۲. پرحوصله و صبور،
۳. اشتباه پذیر،
۴. اهل بررسی و تحقیق،
۵. دارای مناعت طبع،
۶. محتاط در شبهات،
۷. خستگی ناپذیر،
۸. پی گیر،
۹. شکیبا،
۱۰. قاطع در فصل خصومت،
۱۱. استحکام اراده و ثبات رأی (که در اثر مدح و ستایش، وسوسه نشود و با تملق دیگران منحرف نگردد).

آنگاه سفارش می نماید:

«پس از انتخاب قاضی، هرچه بیشتر در قضاوت‌های او بیندیش و آنقدر به او ببخش که نیازهای او برطرف گردد و به مردم نیازمند نباشد، و از نظر مقام و منزلت آنقدر او را گرمی دار که نزدیکان تو، به نفوذ در او طمع نکنند، تا از توطئه آنان در نزد تو در امان باشد.» [۲۷]

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

حضرت برای سالم ماندن کارمندان پس از انتخاب و مصون ماندن دستگاه اداری کشور از انحراف، مواردی را توصیه نموده که رعایت آنها در سالم سازی نظام مدیریت کشور مؤثر است:

۱. بررسی رفتار و عملکرد کارگزاران،

۲. گماشتن عیون راستگو و اهل وفا برای نظارت بر اعمال آنان.

این بررسی و نظارت سبب می شود که آنها امانت دار و با مردم مهربان باشند.

۳. پرداخت حقوق کافی به آنان، زیرا موجب بی نیازی و اصلاح آنان می گردد، در نتیجه به اموال بیت المال دست نمی زنند و در امانات خیانت نمی کنند.

۴. مجازات و توبیخ شدید کسانی که خیانت ورزند. [۲۸]

۱-۲-۱. توصیه ها و دستورالعمل ها

یکی از اقدامات حضرت علی (ع) نسبت به کارگزاران خود، ارائه توصیه ها و رهنمودهای لازم به آنان است تا با انجام نیکوتر مسؤولیت خود، رضایت عمومی مردم تأمین گردد و از ناحیه این کارگزاران بر مردم ظلم و ستم روا نگردد. او به طرق مختلف، با گماشتن عیون، کسب اخبار و اطلاعات، بر اعمال و رفتار کارگزاران خود نظارت می کرد و از کوچکترین خطای آنان، اعماض نمی کرد. در نامه های متعددی، کارگزاران خود را در امر مهربانی نمودن و برخورد نیکو داشتن با مردم سفارش می کند و نیز آنان را از برخورد خشن و نادرست و ظلم و ستم با مردم و خیانت و دزدی در بیت المال و دارایی انسان ها برحذر می دارد. حتی کسانی را که ذره ای در امور بیت المال مسلمانان تخطی کرده، پاکار ناشایست انجام داده اند توبیخ می کند، گاهی آنها را عزل و برای محاکمه نزد خود فرامی خواند.

۱-۲-۱. فرمانداران

امام (ع) در نامه ای به محمد بن ابی بکر، هنگامی که او را در آغاز سال ۳۷ هجری به سوی مصر فرستاد، سفارش هایی در باره اخلاق اجتماعی و رفتار با مردم نموده، به ویژه او را به فروتنی، نرمخویی و مهربانی، گشاده رویی و خوشرویی، رفتار مبنی بر مساوات با مردم توصیه نموده است. سپس خطاب به او در برابر

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asemankafinet.ir

انتخابش به سرپرستی لشکر بزرگ مصر، بر رعایت اصولی تذکر می دهد، از جمله:
۱. مخالفت با خواسته ها و تمنیات دل،

۲. دفاع از دین،

۳. به خشم نیاوردن خدا به خاطر رضایت دیگران،

۴. برپای داشتن نماز اول وقت. [۲۹]

به فرماندار خود در شهر مکه، قثم بن عباس، رهنمود می دهد که «در بامداد و شامگاه در یک مجلس عمومی با مردم بنشین، آنان که پرسش های دینی دارند با فتواها آشنایشان بگردان، و ناآگاه را آموزش ده، و با دانشمندان به گفتگو بپرداز، جز زبانت چیز دیگری پیامرسانت با مردم، و جز چهرهات دربانان وجود نداشته باشد، و هیچ نیازمندی را از دیدار خود محروم مگردان زیرا اگر در آغاز از درگاه تو رانده شود، گرچه در پایان حاجت او برآورده شود دیگر تو را نستاید. در مصرف اموال عمومی که در دست تو جمع شده است اندیشه کن، و آن را به عیالمندان و گرسنگان پیرامونت ببخش، و به مستمندان و نیازمندی که سخت به کمک مالی تو احتیاج دارند برسان، و مازاد را نزد ما بفرست تا در میان مردم نیازمندی که در این سامان هستند تقسیم گردد.» [۳۰]

در نامه ای دیگر به یکی از کارگزاران خود در سال ۳۸ هجری، مسؤولیت های فرمانداری و اخلاق اجتماعی را که برای یک حاکم در قلمرو اسلامی ضروری بوده است، بیان می کند. این رهنمودها همه برای تأمین امنیت مردم، سلامت جامعه اسلامی، جلوگیری از انحراف کارگزاران و ... ارائه شده است:
۱. حفظ مرزهای کشور اسلامی،

۲. یاری دین،

۳. توأم ساختن شدت با مدارا در رفتار اجتماعی،

۴. تواضع در برابر مردم،

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

۵. گشاده رویی و فروتنی با مردم،

۶. تفاوت نگذاشتن در برخورد با مردم (رعایت مساوات با انسانها). [۳۱]

و در نامه‌ای به عبدالله بن عباس، هنگامی که او را در سال ۳۶ هجری به فرمانداری بصره منصوب نمود، در اخلاق فرماندهی، مواردی چون گشاده رویی با مردم هنگام دیدار و در مجالس رسمی و در مقام داوری، و پرهیز از خشم را به او توصیه می‌نماید [۳۲] و در نامه‌ای دیگر به همین کارگزار، او را به مدارا و رفتار نیک با مردم قبایل و زدودن وحشت از دل‌های آنان سفارش می‌کند. [۳۳]

حضرت در سخنی دیگر، در اخلاق کارگزاران حکومتی، موارد زیر را مطرح نموده است:

۱. اهتمام به قرآن و عمل به احکام آن،

۲. عبرت‌گیری از حوادث تاریخ،

۳. توجه به خدا و معاد،

۴. سخن گفتن به حق،

۵. پرهیز از کاری که مسلمانان را ناخوشایند است،

۶. عدم ارتکاب خلاف در پنهانی،

۷. فرو خوردن خشم،

۸. بخشش هنگام قدرت،

۹. فروتنی هنگام خشم،

۱۰. مدارا در حکومت،

۱۱. نیکو داشتن نعمت‌های خداوند،

۱۲. تباه نکردن نعمت‌های موجود،

۱۳. حفظ آبرو،

۱۴. راز نگهداری (بازگو نکردن همه شنیده‌ها)،

۱۵. پرهیز از دوستی با بی‌خردان و خلافتکاران،

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

۱۶. پرهیز از گروه‌های غافل، ستمگر و باطل،

۱۷. پرهیز از حضور و نشستن در مکان‌های بدسابقه و محل فتنه‌ها،

۱۸. برحذر بودن از همنشینی با فاسقان،

۱۹. گرمی داشتن خدا و اطاعت از او،

۲۰. دوست داشتن دوستان خدا،

۲۱. توجه به افراد ضعیف،

۲۲. مدارا با نفس در واداشتن به عبادت (عدم تحمیل و اکراه بر آن). [۳۴]

در فرمان حضرت علی (ع) به مالک اشتر که منشوری است مشتمل بر آداب مملکت‌داری و شیوه حکمرانی و مدیریت نظام اسلامی، از ابعاد مختلفی که یک حکمران می‌بایست در قلمرو تحت اداره و فرمانروایی‌اش عمل نماید، سخن به میان آمده است. ایشان در باره رفتار سیاسی و شیوه سلوک حاکم با مردم و معیارهای انتخاب مشاوران و وزیران و دیگر نیروهای انسانی برای همکاری و مشورت و اداره امور، حتی دوستی و مصاحبت با افراد، نکات ارزنده‌ای را مطرح نموده است. ابتدا در ویژگی‌های شخصی، مالک را بر انجام یا نهی از اموری دستور می‌دهد، سپس به نحوه ارتباط با مردم و اقشار مختلف اجتماعی، و رعایت معیارها در انتخاب عوامل انسانی می‌پردازد و هشدارهای لازم را در صفاتی که زمامدار نباید داشته باشد به او می‌دهد. اصلاح کار مردم، آبادانی شهرها، نبرد با دشمنان، جمع‌آوری خراج، مسؤولیت‌هایی است که بر عهده یک کارگزار گذاشته شده است. در ضرورت خودسازی، نکات زیر را یادآوری کرده است: خداترسی و اطاعت از او، پیروی واجبات و سنت‌های الهی، ضایع نساختن دستورات الهی، یاری نمودن خدا به تمام وجود، باز داشتن نفس از هواها و آرزوها و سرکشی، اعمال صالح، مهار کردن هوای نفس، اجتناب از محرّمات.

آنگاه در اخلاق اجتماعی و روش برخورد با مردم، موارد زیر را توصیه نموده است:

۱. مهربانی و دوستی با مردم،

۲. عفو و بخشش بر خطاهای احتمالی آنان،

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

۳. عدم سختگیری و کیفر دادن مردم،

۴. مهار کردن خشم و خشونت،

۵. عدم تکبر و خودبزرگبینی در رفتار با مردم،

۶. پرهیز از غرور و خودپسندی،

۷. رعایت انصاف با مردم و خویشان و نزدیکان،

۸. حق گرایی و عدالت خواهی و مردم گرایی،

۹. عدم تکیه بر خواص به بهای خشم عمومی مردم،

۱۰. دور ساختن عیبجویان از خود،

۱۱. پوشانیدن بدیها و زشتیها،

۱۲. رفع دشمنیها و کینهها،

۱۳. عدم تصدیق سخن چین،

۱۴. پیوند با پرهیزکاران و راستگویان،

۱۵. فضیلت دادن نیکوکار بر بدکار،

۱۶. نیکوکاری به مردم برای جلب اعتماد آنان،

۱۷. تخفیف مالیات،

۱۸. عدم اجبار مردم به کاری که دوست ندارند،

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

۱۹. حفظ آداب و سنت‌های پسندیده جامعه،

۲۰. بدعت نگذاشتن آداب زیان‌آور،

۲۱. گفتگو و مباحثه با دانشمندان و حکیمان که مایه آبادانی و اصلاح شهرها و برقراری نظم و قانون خواهد بود،

۲۲. رسیدگی به امور محرومان و مستضعفان جامعه،

۲۳. فاصله نگرفتن از مردم (حضور در جمع مردم)،

۲۴. امتیاز ویژه ندادن به خویشان و نزدیکان، و موارد متعدد دیگر ...

اما هشدارهایی نیز در برخی زمینه‌ها داده است. مانند پرهیز از خونریزی ناحق، پرهیز از خودپسندی و خودستایی، پرهیز از منت‌گذاری بر مردم و خلف وعده، پرهیز از شتابزدگی و سستی در کارها، برحذر بودن از امتیازخواهی، و اثرات ناگوار هر کدام از این صفات ناپسند را هم ذکر کرده است. [۳۵]

به دلیل توجه خاص آن حضرت به محرومان و مستضعفان، در میان اقشار مختلف اجتماعی، بر این قشر تأکید ویژه‌ای نموده و کارگزاران را به رعایت حقوق و حل مشکلات آنها دستور داده است: «خدا را، خدا را! در خصوص طبقات پایین و محروم جامعه، که هیچ چاره‌ای ندارند (و عبارتند) از زمین‌گیران، نیازمندان، گرفتاران، دردمندان ... پس برای خدا پاسدار حقی باش که خداوند برای این طبقه معین فرموده است: بخشی از بیت‌المال، و بخشی از غله‌های زمین‌های غنیمتی اسلام را در هر شهری به طبقات پایین اختصاص ده، زیرا برای دورترین مسلمانان همانند نزدیک‌ترین آنان سهمی مساوی وجود دارد و تو مسؤول رعایت آن می‌باشی. مبدا سرمستی حکومت، تو را از رسیدگی به آنان باز دارد، که هرگز انجام کارهای فراوان و مهم عذری برای ترک مسؤولیت‌های کوچک‌تر نخواهد بود. همواره در فکر مشکلات آنان باش، و از آنان روی برمگردان، به ویژه امور کسانی را از آنان بیشتر رسیدگی کن که از کوچکی به چشم نمی‌آیند و دیگران آنان را کوچک می‌شمارند و کمتر به تو دسترسی دارند ... در رفع مشکلاتشان به گونه‌ای عمل کن که در پیشگاه خدا عذری داشته باشی، زیرا این گروه در میان رعیت بیشتر از دیگران به عدالت نیازمندند و حق آنان را به گونه‌ای بپرداز که در نزد

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

خدا معذور باشی. از یتیمان خردسال، و پیران سالخورده که راه چاره‌ای ندارند و دست نیاز بر نمی‌دارند، پیوسته دلجویی کن که مسؤولیتی سنگین بر دوش زمامداران است ... پس بخشی از وقت خود را به کسانی اختصاص ده که به تو نیاز دارند، تا شخصاً به امور آنان رسیدگی کنی، و در مجلس عمومی با آنان بنشین و در برابر خدایی که تو را آفریده فروتن باش، و سربازان و یاران و نگهبانان خود را از سر راهشان دور کن تا سخنگوی آنان بدون اضطراب در سخن گفتن با تو گفتگو کند.» [۳۶]

۲-۱-۲. مأموران مالی

یکی از دغدغه‌ها و حساسیت‌های خاص حضرت علی(ع) نسبت به کارگزاران بیت المال و مأموران جمع‌آوری خراج و زکات بود که با امور مالی مردم سر و کار داشتند. زیرا در این مسؤولیت، احتمال سختگیری بر مردم برای وصول مالیات، روا داشتن ستم و اجحاف، گاهی نیز خیانت و تخلف در امانت وجود داشت. از این‌رو، ایشان در نامه‌های متعدد، ضمن هشدار به مأموران خود، دستور العمل کلی را در شیوه برخورد با مردم و جمع‌آوری مالیات بیان نموده و آنان را از رفتار غیر انسانی و دون شأن یک کارگزار اسلامی برحذر داشته است.

از دیدگاه امام(ع)، حاکم اسلامی در قلمرو خود باید مالیات و بیت المال را به گونه‌ای واریسی کند که صلاح مالیات‌دهندگان باشد، زیرا بهبودی مالیات و مالیات‌دهندگان، عامل اصلاح امور دیگر اقشار جامعه می‌باشد و تا امور مالیات‌دهندگان اصلاح نشود کار دیگران نیز سامان نخواهد گرفت زیرا همه مردم نان خور مالیات و مالیات‌دهندگانند.

باید تلاش حاکم در آبادانی زمین بیشتر از جمع‌آوری خراج باشد زیرا خراج جز با آبادانی فراهم نمی‌گردد، و آن کس که بخواهد خراج را بدون آبادانی مزارع به دست آورد، شهرها را خراب، و بندگان خدا را نابود، و حکومتش جز انهدک مـدتی دوام نیـآورد. وی سفارش می‌کند که اگر مردم شکایت کردند از سنگینی مالیات یا دچار شدن به آفات و حوادث مختلف، در گرفتن مالیات به میزانی تخفیف ده تا امورشان سامان گیرد. زیرا با این عمل، و مهربانی با مردم و گسترش عدالت در بین آنان، خشنودی آنها حاصل شده و اطمینان مردم به سوی زمامدار جلب خواهد شد. آنگاه اگر در آینده کاری پیش آید و به عهده آنها گذاشته شود با شادمانی خواهند پذیرفت، زیرا عمران و آبادی، قدرت تحمل مردم را زیاد می‌کند. [۳۷]

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

در نامه پنجاه و یکم که به کارگزاران بیت المال نوشته شده، در اخلاق اجتماعی آنان، موارد زیر را توصیه نموده است:

۱. رعایت انصاف در روابط با مردم،
  ۲. شکیبایی در برآورده ساختن نیازهای آنان،
  ۳. محروم نمودن مردم از خواسته‌های مشروع،
  ۴. عدم فروش اموال مردم برای گرفتن مالیات،
  ۵. عدم توسل به خشونت و شکنجه برای وصول مالیات،
  ۶. دست‌درازی نکردن به اموال مردم،
  ۷. پند و اندرز به نفس (خودسازی)،
  ۸. خوشرفتاری با سپاهیان،
  ۹. کمک به مردم فرودست،
  ۱۰. تقویت دین خدا،
  ۱۱. انجام واجبات الهی.
- در نامه‌ای دیگر، مواردی از اخلاق کارگزاران مالیاتی را به دارندگان این مسؤولیت یادآوری نموده است. در این نامه تصریح شده که یک مأمور امور مالی باید:
۱. قول او با عملش تطابق داشته باشد، یعنی آشکار و پنهانش و گفتار و کردارش در تضاد نباشد.
  ۲. امانت الهی را بپردازد.
  ۳. عبادت را خالصانه انجام دهد.

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

۴. با مردم تندخو نباشد.

۵. به مردم دروغ نگوید.

۶. به مردم بی‌اعتنایی نکند.

۷. به حقوق مردم وفادار باشد.

۸. امانت‌دار باشد. [۳۸]

این همه تأکید بر رعایت حقوق مردم بدان سبب است که از دیدگاه ایشان «مردم، برادران دینی، و یاری‌دهندگان در استخراج حقوق الهی می‌باشند.» [۳۹] وی سپس مأموران مالیاتی را به ادای وظیفه خود و عقوبت سنگین تخلف در امانت در پیشگاه خداوند توجه می‌دهد که مبادا از استیفای حقوق محرومان جامعه دریغ ورزند:

«بدان! برای تو در این زکاتی که جمع می‌کنی سهمی معین، و حقی روشن است و شریکانی از مستمندان و ضعیفان داری، همان گونه که ما حق تو را می‌دهیم، تو هم باید نسبت به حقوق آنان وفادار باشی، اگر چنین نکنی در روز رستاخیز بیش از همه دشمن داری، و وای بر کسی که در پیشگاه خدا، فقرا و مساکین، و درخواست‌کنندگان و آنان که از حشاشان محرومند، و بدهکاران و ورشکستگان و در راه ماندگان، دشمن او باشند و از او شکایت کنند...» [۴۰]

از توصیه‌های مهم حضرت به متصدیان جمع‌آوری زکات و خراج، مهربانی و مدارا نمودن با مردم است که نشان می‌دهد ایشان در کارهای کوچک و بزرگ، پنهان و آشکار، عدل و درستی و انصاف را در نظر داشت و در پی اقامه حق در جامعه و رفاه حال و امنیت عمومی مردم بود. او هنگام اعزام مأمور جمع‌آوری مالیات، دستورالعملی بدین شرح در اختیار وی قرار می‌داد: «با ترس از خدایی که یکتاست و همتایی ندارد حرکت کن. در سر راه، هیچ مسلمانی را نترسان، یا با زور از زمین او نگذر، و افزونتر از حقوق الهی از او مگیر. هرگاه به آبادی رسیدی، در کنار آب فرود آی، و وارد خانه کسی مشو، سپس با آرامش و وقار به سوی آنان حرکت کن، تا در میانشان قرارگیری، به آنها سلام کن، و در سلام و تعارف و مهربانی کوتاهی نکن ... آنگاه که وارد شدی مانند اشخاص سلطه‌گر و

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

سختگیر رفتار نکن، حیوانی را رم مده و هراسان مکن، و دامدار را مرنجان. حیوانات را به دو دسته تقسیم کن و صاحبش را اجازه ده که خود انتخاب کند. پس از انتخاب اعتراض نکن. سپس باقیمانده را به دو دسته تقسیم کن و صاحبش را اجازه ده که خود انتخاب کند و بر انتخاب او خرده مگیر، به همین گونه رفتار کن تا باقیمانده، حق خداوند باشد. اگر دامدار از این تقسیم و انتخاب پشیمان است و از تو درخواست گزینش دوباره دارد، همراهی کن...» [۴۱]

۳-۲-۱. فرماندهان نظامی

امام علی(ع) در اخلاق فرماندهی و مسؤولیت‌های فرماندهان نظامی نیز نکاتی را متذکر شده تا به ظلم و ستم و قدرت‌طلبی آلوده نگردند و در نتیجه عدالت اجتماعی مورد نظر او از سوی این نیروها مخدوش نگردد. نظامیان به دلیل اینکه از قوه قهریه برخوردارند و وظیفه پاسداری از مرزهای کشور و تأمین امنیت مردم را بر عهده دارند، هم مسؤولیتشان خطیر است و هم احتمال تجاوز و سرکشی در میان آنها بیشتر می‌باشد. ضمن آنکه فرماندهان نظامی در برابر نیروهای زیر فرمان خود نیز وظایف و تکالیفی دارند.

از دیدگاه امام(ع)، نیروی نظامی یکی از ارکان مهم حکومت است که موجب برقراری نظم عمومی در جامعه، امنیت مردم، شکوه رهبران و عزت دین خواهد بود. در عهدنامه مالک اشتر، یکی از اقشار اجتماعی را که در رأس همه ذکر می‌کند نظامیان است. یکی از مسؤولیت‌های مهم رهبران را نیز رسیدگی به امور نظامیان ذکر می‌کند تا آنها با خاطری آسوده از حدود و ثغور جامعه اسلامی دفاع کنند. ایشان در سخنان خود، توصیه‌های لازم را به فرماندهان نظامی به ویژه در برخورد با مردم و رعایت حقوق آنان، نموده است. از جمله این توصیه‌ها، موارد زیر قابل ذکر است:

۱. خدا ترسی،

۲. بیمناکی از وسوسه‌های دنیا،

۳. مواظبت بر نفس و خواهش‌های آن،

۴. کنترل خشم، [۴۲]

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

۵. عدالت با رفتار با مردم،

۶. عدم ارتکاب به ظلم و ستم،

۷. پرهیز از ناپسندی‌ها،

۸. وادار ساختن نفس به انجام واجبات الهی،

۹. تلاش در امور مردم به حد توان، [۴۳]

۱۰. آزار نرساندن به مردم،

۱۱. پرهیز از شرارت و تجاوز، [۴۴]

۱۲. عدم تخطی از حدود خود،

۱۳. عدم پافشاری در کاری که از مسؤولیت فرد خارج است. [۴۵]

حضرت، سپاهیان خود را از تجاوز و تعدی به حقوق مردم و آزار و ستم به آنان برحذر داشته و در نامه‌ای به فرمانداران خود اعلام می‌کند که هر یک از سپاهیان را که از مردم به ستم چیزی ستانند کیفر دهند و اگر ستمی از ناحیه سپاهیان واقع شد و یا از سرباز و افسری، سختی به مردم وارد شد گزارش دهند تا شخص متخلف را از کار برکنار سازد زیرا خود وی مراقب کارهای سپاهیان است و از چنین اعمال ناشایستی بیزار است. [۴۶]

او در بیان حقوق متقابل رهبری و نظامیان، مواردی را مطرح نموده که در مصونیت نیروهای نظامی از انحراف و دست زدن به ظلم و ستم مؤثر است. محورهای مهم این حقوق متقابل به شرح زیر می‌باشد.

حق نظامیان بر رهبری

۱. مخفی نداشتن امور با نظامیان جز اسرار جنگی،

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

۲. مشورت با نیروها در امور جز حکم شرع،

۳. پرداخت حقوق آنان در موعد مقرر،

۴. رفتار کردن با آنها بر اساس مساوات.

حق رهبری بر نظامیان

۱. عدم سرپیچی از فرمان رهبر،

۲. سستی نورزیدن در انجام وظایف،

۳. تلاش برای رسیدن به حق،

۴. پایداری در کارها،

۵. اطاعت از فرماندهان خود. [۴۷]

ایشان با اشاره به علت تباهی جوامع در یک روند تاریخی و نقش زمامداران و فرماندهان نظامی در این انحطاط، آنان را به سنت الهی در تغییر احوال جامعه‌ها توجه می‌دهد تا عبرت گیرند و مانند فرماندهان ستمگر گذشته عمل ننمایند:

«همانا ملت‌های پیش از شما به هلاکت رسیدند، بدان جهت که حق مردم را نپرداختند، پس دنیا را با رشوه‌دادن به دست آوردند، و مردم را به راه باطل بردند و آنان اطاعت کردند.» [۴۸]

سفارش‌های حضرت امیر به کارگزاران خود، صرفاً شامل مهربانی و مدارا با مسلمانان نمی‌شود، بلکه در باره مردم شهرهایی که مشرک یا اهل کتاب هستند نیز همین برخوردها توصیه شده است. برای نمونه وقتی گروهی از مردم غیر مسلمان یکی از بلاد تحت حکومت حضرت، از حاکم خود (عمر بن ابی سلمه که در فارس حکومت می‌کرد) نزد وی شکایت نمودند، ایشان در نامه‌ای به آن فرماندار، با اشاره به اینکه آن مردم سزاوار قساوت و سنگدلی و بدرفتاری نبوده زیرا که با مسلمانان هم‌پیمانند، به او توصیه می‌کند که در رفتار با آنان، نرمی و درشتی را به هم آمیزد، رفتاری توأم با شدت و نرمش داشته باشد و

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

اعتدال و میانه‌روی را در نزدیک کردن یا دور کردن آنها رعایت کند. [۴۹] از دیدگاه امام علی(ع)، کارگزار اسلامی باید حافظ حقوق انسانی باشد زیرا مردم یا مسلمانند که برادر دینی او محسوب می‌شوند و یا غیر مسلمان که در آفرینش همانند او می‌باشند. پس باید با آنان دوست و مهربان باشد و از گناهان و اشتباهات ناخواسته آنان درگذرد و بر آنها آسان گیرد. نه اینکه با روحیه تجاوزگری، خشونت و قدرت‌طلبی به کیفر آنان پرداخته و مجبور به اطاعتشان نماید و اموالشان را چپاول کند. [۵۰]

۳-۱. سیاست‌های نظارتی

تشویق و توبیخ کارگزاران حکومت از سیاست‌های مدیریتی حضرت علی(ع) بود که به منظور اجرای عدالت و جلوگیری از بروز انحراف و ظلم و ستم در جامعه صورت می‌گرفت. او با نظارت و مواظبت بر رفتار و عملکرد کارگزاران خود، و ارائه دستورالعمل‌های مدیریتی و اخلاق اجتماعی و برنامه‌های سازندگی فردی به آنان، مانع از دنیازدگی و روآوری ایشان به وسوسه‌های نفسانی می‌گردید. این اقدامات که به منظور سالم‌سازی نیروهای انسانی صورت می‌گرفت، در مجموع به تقویت بنیان‌های حکومت و امنیت عمومی جامعه و اعتماد بیشتر مردم به زمامدار می‌انجامید. امام(ع)، کارگزاران لایق را تشویق و مأموریت‌ها و مسؤولیت‌های دیگر می‌داد و کارگزاران ضعیف و خیانتکار را نکوهش، مؤاخذه و یا برکنار می‌نمود. سخنان او در باره مالک اشتر، محمد بن ابی‌بکر، عمار یاسر و دیگر یاران فداکار و دلجویی‌های وی از آنان نشان‌دهنده توجه امام به قابلیت‌ها، لیاقت‌ها و فراتر از آن پیوند عاطفی و معنوی با کارگزاران شایسته است. ایشان در نامه‌ای به عمر بن ابی‌سلمه مخزومی، فرماندار بحرین، پس از آنکه نعمان بن عجلان زرقی را در سال ۳۶ هجری به جای وی نصب کرد، چنین از او دلجویی می‌نماید: «همانا من نعمان ابن عجلان زرقی را به فرمانداری بحرین نصب کردم، بی‌آنکه سرزنشی و نکوهشی برای تو وجود داشته باشد، تو را از فرمانداری آن سامان گرفتم، براستی تاکنون زمامداری را به نیکی انجام دادی و امانت را پرداختی. پس به سوی ما حرکت کن، بی‌آنکه مورد سوء ظن قرار گرفته یا سرزنش شده یا متهم بوده و یا گناهکار باشی، که تصمیم دارم به سوی ستمگران شام حرکت کنم. دوست دارم در این جنگ با من باشی، زیرا تو از دلاورانی هستی که در جنگ با دشمن، و برپا داشتن ستون دین از آنان یاری می‌طلبم.» [۵۱]

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

در نامه‌ای دیگر به یکی از فرمانداران خود، این گونه او را مورد تشویق قرار می‌دهد: «همانا تو از کسانی هستی که در یاری دین از آنها کمک می‌گیرم و سرکشی و غرور گناهکاران را درهم می‌کوبم و مرزهای کشور اسلامی را که در تهدید دشمن قرار دارند حفظ می‌کنم.» [۵۲] سپس توصیه‌های لازم را در مسؤولیت فرمانداری بدو می‌نماید.

در سیره عملی و شیوه مدیریتی امام(ع) نمونه‌های زیادی نیز وجود دارد که با کارگزاران متخلف به شدت برخورد و آنها را توبیخ نموده است. او در نامه‌ای به یکی از کارگزاران خود به نام «مَصْقَلَةُ بن هُبَيْرَه شیبانی» که در اموال مردم تخلف ورزیده و آن را بین عرب‌های خویشاوند خود تقسیم کرده بود، وی را سخت مورد نکوهش قرار می‌دهد و بدو عتاب می‌کند: «به خدا سوگند اگر این کار راست باشد، در نزد من خوار شده و منزلت تو سبک گردیده است. پس حق پروردگارت را سبک مشمار و دنیای خود را با نابودی دین آباد نکن که زیانکارترین انسانی. آگاه باش، حق مسلمانانی که نزد من پا پیش تو هستند در تقسیم بیت المال مساوی است. همه باید به نزد من آیند و سهم خود را از من گیرند.» [۵۳]

به یکی از کارگزاران خود، طی نامه‌ای، عتابی به همین نحو دارد که رعایت امانت را نکرده و اموال عمومی را برای خویش برداشته است. از او می‌خواهد که حسابش را برای حضرت بفرستد. [۵۴]

«منذر بن جارود عبدی» از دیگر کارگزارانی است که به سبب خیانت در امانت بیت المال، سرزنش و توبیخ شده است. امام(ع) طی نامه‌ای ضمن یادآوری اینکه «نیکی پدرت مرا فریب داد و گمان کردم از روش او پیروی می‌کنی و به راه او می‌روی»، به تخلفات وی اشاره می‌کند و آنگاه بیزاری و تنفر خود را از عمل این کارگزار چنین بیان می‌کند:

«اگر آنچه به من گزارش رسیده، درست باشد، شتر خانهات و بند کفش تو، از تو باارزش تر است و کسی که همانند تو باشد، نه لیاقت پاسداری از مرزهای کشور را دارد، و نه می‌تواند کاری را به انجام رساند، یا ارزش او بالا رود، یا شریک در امانت باشد یا از خیانتی دور ماند. پس چون این نامه به دست تو رسد، نزد من بیا.» [۵۵]

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

ناراحتی امام نسبت به یکی از کارگزاران خود که به او اعتماد کرده و حاکم بصره‌اش گردانید و در امانت خود شرکتش داد، اما او خیانت نمود و بیت المال را برداشت و به مکه فرار کرد، چنان شدید است که پس از مذمت و سرزنش او، هشدار می‌دهد: «پس از خدا بترس و اموال آنان (مردم) را باز گردان، و اگر چنین نکنی، و خدا مرا فرصت دهد تا بر تو دست یابم، تو را کیفر خواهم کرد، که نزد خدا عذرخواه ما باشد، و با شمشیری تو را می‌زنم که به هر کس زدم وارد دوزخ گردید. سوگند به خدا، اگر حسن و حسین چنان می‌کردند که تو انجام دادی، از من روی خوش نمی‌دیدند و به آرزو نمی‌رسیدند تا آنکه حق را از آنان بازپس ستانم، و باطلی را که به ستم پدید آمده نابود سازم. به پروردگار جهانیان سوگند، اگر آنچه که تو از اموال مسلمانان به ناحق بردی، بر من حلال بود، خشنود نبودم که آن را میراث بازماندگانم قرار دهم...» [۵۶]

هنگامی که عبدالله بن عباس از طرف امام، حکمران بصره و شهرهای اهواز و فارس و کرمان گردید، زیاد بن ابیه، در بصره قائم مقام و جانشین ابن عباس شد. حضرت در نامه‌ای برای بازداشتن «زیاد» از خیانت در بیت المال مسلمین چنین به او هشدار می‌دهد:

«براستی به خدا سوگند می‌خورم، اگر به من گزارش کنند که در اموال عمومی خیانت کردی، کم یا زیاد، چنان بر تو سخت گیرم که کم بهره شده، و در هزینه عیال، درمانده و خوار و سرگردان شوی.» [۵۷]

در نامه‌ای دیگر، او را به اقتصاد و میانه‌روی و تواضع و فروتنی سفارش می‌کند. [۵۸]

کمیل بن زیاد نخعی که از یاران برگزیده امام و از بزرگان تابعین بود و در خلوت حضرت راه داشت چون در امر مقابله با سپاه شام، زمانی که فرماندار هیت (از شهرهای مرزی بین عراق و شام در کنار فرات) بود، سستی نشان داد، مورد سرزنش ایشان قرار گرفت و شهرت او مانع از انتقاد و خرده‌گیری بر وی نشد. حضرت خطاب به این کارگزار می‌فرماید:

«سستی انسان در انجام کارهایی که بر عهده اوست و پافشاری در کاری که از مسؤلیت او خارج است، نشانه ناتوانی آشکار و اندیشه ویرانگر است. اقدام تو به تراج مردم قرقیسیا در مقابل رها کردن پاسداری از مرزهایی که تو را بر آن گمارده بودیم و کسی در آنجا نیست تا آنجا را حفظ کند و سپاه دشمن را از آن مرزها دور سازد، اندیشه‌ای باطل است. تو در آنجا پلی شده‌ای که دشمنان تو از آن بگذرند و بر دوستانت تهاجم آورند، نه قدرتی داری که با تو نبرد کنند و نه هیبتی داری که از تو بترسند و بگریزند. نه مرزی را می‌توانی حفظ کنی و نه شوکت دشمن را می‌توانی درهم بشکنی، نه نیازهای مردم دیارت را

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

کفایت می کنی، و نه امام خود را راضی نگه می داری.» [۵۹] امام علی (ع) در اجرای عدالت و اصلاح اخلاق و رفتار کارگزاران خود و نظارت بر اعمال آنان تا آنجا حساس بود که بخشش های نابجا، بنای خانه مجلل و جمع آوری اموال شخصی بناحق را از جانب آنان نادیده نمی گرفت. برای نمونه وقتی به امام خبر رسید که «شریح بن حارث» که از جانب ایشان قاضی بود، خانه ای به قیمت هشتاد دینار خریده است و برای آن قباله نوشته و در آن چند تن را گواه گرفته است، او را احضار نمود و مورد بازخواست قرار داد که اگر آن خانه را با مال دیگران یا پول حرام خریده باشد، آنگاه خانه دنیوا و آخرت را از دست داده است. [۶۰] مورد دیگر سخنی است که امام با «علاء بن زیاد حارثی» از اصحاب خود دارد آنگاه که در بصره به عیادت «علاء» که بیمار بود رفت چون وسعت خانه او را دید فرمود: «با این خانه وسیع در دنیا چه می کنی؟ در حالی که در آخرت به آن نیازمندتری. آری اگر بخواهی می توانی با همین خانه به آخرت برسی. در این خانه وسیع، مهمانان را پذیرایی کنی، به خویشاوندان با نیکوکاری ببیوندی و حقوقی که بر گردن تو است به صاحبان حق برسانی، پس آنگاه تو با همین خانه وسیع به آخرت نیز می توانی پرداخت.» [۶۱]

دقت حضرت بر اعمال کارگزاران خود تا بدان حد بود که عثمان بن حنیف حاکم بصره را ملامت کرد که چرا در مهمانی یکی از توانگران و اشراف شهر شرکت نموده و با خورش های رنگارنگ از وی پذیرایی شده در حالی که نیازمندان در آن مهمانی راه نداشتند. او طی نامه ای، کارگزار خود را به رعایت نکاتی تذکر داده که مدیران نظام اسلامی می بایست به این توصیه ها توجه نمایند. اهم این نکات عبارت است از:

۱. رعایت حلال و حرام در طعام (عدم اکل حرام و غذای شبهه ناک)،

۲. پیروی و متابعت از امام خود در شیوه زندگی،

۳. تلاش فراوان،

۴. پاکدامنی،

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

۵. پرهیزکاری،

۶. راستی،

۷. اهتمام به ضعفا و مسکینان،

۸. کنترل خواهش های نفسانی،

۹. قناعت و عدم اسراف،

۱۰. همدردی با مردم و ساده زیستی،

۱۱. حساسیت نسبت به دعوت ها و مجالس پذیرایی.

امام سپس در باره خویش به عنوان الگوی ساده زیستی که کارگزارانش باید از او پیروی کنند، می فرماید:

«آگاه باش! امام شما از دنیای خود به دو جامه فرسوده، و دو قرص نان رضایت داده است، بدانید که شما توانایی چنین کاری را ندارید اما با پرهیزکاری و تلاش فراوان و پاکدامنی و راستی، مرا یاری دهید. پس سوگند به خدا! من از دنیای شما طلا و نقره ای نیندوخته، و از غنیمت های آن چیزی ذخیره نکرده ام، بر دو جامه کهنه ام جامه ای نیفزودم و از زمین دنیا حتی یک وجب در اختیار نگرفتم و دنیای شما در چشم من از دانه تلخ درخت بلوط ناچیزتر است. ... من اگر می خواستم، می توانستم از عسل پاک و از مغز گندم و بافته های ابریشم، برای خود غذا و لباس فراهم آورم، اما هیبت که هوای نفس بر من چیره گردد و حرص و طمع مرا وا دارد که طعام های لذیذ برگزینم در حالی که در حجاز یا یمامه کسی باشد که به قرص نانی نرسد و یا هرگز شکمی سیر نخورد، یا من سیر بخوابم و پیرامونم شکم هایی که از گرسنگی به پشت چسبیده و جگرهای سوخته وجود داشته باشد ... آیا به همین رضایت دهم که مرا امیرالمؤمنین خوانند و در تلخی های روزگار با مردم شریک نباشم و در سختی های زندگی الگوی آنان نگردم؟...» [۶۲]

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asemankafinet.ir

او در پایان همین نامه به پسر حنیف هشدار می‌دهد که «به قرص‌های نان خودت قناعت کن تا تو را از آتش دوزخ رهایی بخشد» و ویژگی‌هایی را برای حزب الله برشمرده که در واقع کارگزاران خود را به رعایت این موارد تذکر می‌دهد، از جمله:

۱. انجام دادن مسؤولیت‌های واجب در پیشگاه خداوند،

۲. تحمل سختی و تلخی در راه خدا،

۳. شب‌زنده‌داری و انس با معبود،

۴. ساده‌زیستی و قناعت و عدم رغبت به دنیا،

۵. ترس از معاد،

۶. استغفار و ترک گناه.

امیر مؤمنان (ع) برای رعایت عدالت در جامعه و اینکه کارگزارانش حافظ بیت المال و امین مردم باشند، حتی به خویشاوندان نزدیک خود بیش از حقشان، بخششی از اموال مردم نمود. حتی هنگامی که برادرش عقیل به فقر و پریشانی دچار گشته بود با اصرار تقاضای مقداری گندم مازاد بر حق خویش از بیت المال مسلمانان داشت و گمان می‌کرد به سبب قرابتی که با خلیفه دارد درخواستش مورد اجابت واقع می‌شود، حضرت از این کار امتناع کرد و راضی نشد که حق دیگران را به برادر بدهد. او در سخنی، به شدت عقیل را نسبت به این درخواست نابجا سرزنش می‌کند. [۶۳]

امام در عهدنامه خود به مالک اشتر، در اخلاق زمامدار با خویشاوندان دستورالعملی صادر نموده که از تسلط آنان بر امور مردم و در نتیجه سوء مدیریت زمامدار جلوگیری خواهد نمود: «همانا زمامداران را خواص و نزدیکانی است که خودخواه و چپاولگرند و در معاملات انصاف ندارند، ریشه ستمکاریشان را با بریدن اسباب آن بخشکان، و به هیچ کدام از اطرافیان و خویشاوندان زمین را واگذار مکن، و به گونه‌ای با آنان رفتار کن که قراردادی به سودشان منعقد نگردد که به مردم زیان رساند، مانند آبیاری مزارع، یا زراعت مشترک، که هزینه‌های آن را بر دیگران تحمیل کنند، در آن صورت سودش برای آنان، و عیب و ننگش در دنیا و آخرت برای تو خواهد ماند.» [۶۴]

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asemankafinet.ir

حضرت حتی از پذیرش ظرف حلوایی که «اشعث بن قیس» منافق به رسم هدیه اما در واقع به عنوان رشوه به طلب انجام کاری برای وی آورد امتناع کرد و او را مورد عتاب قرار داد و گفت: «آیا از راه دین خدا آمده‌ای که مرا بفریبی؟ آیا درک نکرده نمی‌فهمی یا دیوانه‌ای؟ که از این راه می‌خواهی مرا بفریبی؟» [۶۵]

ایشان با اینکه در منصب خلافت مسلمانان قرار داشت، لیکن از مردم می‌خواست که به رسم سلاطین ستمگر و گردنکشان روزگار، از او مدح و ستایش نکنند، بلکه در امور با وی مشورت و همراهی نمایند. سپس آسیب‌های ستایش از روی تملق را بیان می‌کند که چگونه مانع انجام حق می‌گردد. این حالت را که مردم گمان برند زمامداران دوستدار ستایش‌اند و کشورداری آنان بر کبر و خودپسندی استوار است را از پست‌ترین حالات زمامداران می‌داند. [۶۶] از این‌رو، هنگامی که مردم «انبار» از شهرهای عراق، به رسم دیرینه‌شان که در رکاب سرداران و حکمرانان خود می‌دویدند و کرنش می‌کردند، این رفتار را نسبت به حضرت انجام دادند، ایشان به شدت ناراحت شده و آنان را از این کار منع نمود. [۶۷] این گونه رفتارهای عملی و سیره حکومتی حضرت، درس‌های سازندگی بود برای کارگزاران که چگونه عمل نمایند تا در معرض کبر و خودپسندی و ستم بر مردم قرار نگیرند و با انحراف از حق به باطل نگرینند. زیرا وی، کارگزاران را امانت‌داری می‌داند که باید نگاهبان امانتی باشند که در دست آنان قرار گرفته است نه اینکه از منصب خود به عنوان وسیله‌ای برای تسلط بر مردم و تجاوز به حقوق آنها استفاده کند. این مطلب در بخشی از نامه او به «اشعث بن قیس» حاکم آذربایجان به خوبی آشکار است:

«وَإِنَّ عَمَلَكَ لَيْسَ لَكَ بِطُعْمَةٍ وَ لَكِنَّهُ فِي عُنُقِكَ أَمَانَةٌ...» [۶۸]

همانا پست فرمانداری برای تو وسیله آب و نان نبوده، بلکه امانتی در گردن تو است. باید از فرمانده و امام خود اطاعت کنی، تو حق نداری نسبت به رعیت استبداد ورزی و بدون دستور به کار مهمی اقدام نمایی، در دست تو اموالی از ثروت‌های خدای بزرگ و عزیز است و تو خزانه‌دار آنی تا به من بسپاری، امیدوارم برای تو بدترین زمامدار نباشم.»

از دیدگاه وی، کسی که امانت الهی را خوار شمارد و دست به خیانت آلوده کند، خود و دین خود را پاک نساخته، و درهای خواری را در دنیا به روی خود گشوده و در قیامت خوارتر و رسواتر خواهد بود. و بزرگترین خیانت را، خیانت به ملت، و رسواترین دغلكاری را، دغلكاری با امامان می‌داند. [۶۹]

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

بدین ترتیب امام علی(ع) با الگوسازی در مقوله رهبری و زمامداری امت و مدیریت نظام اسلامی، بر آن بود تا عناصر حکومت را بر دینداری و شایسته سالاری سامان دهد و این مجموعه را در خدمت مردم قرار داده و با برقراری عدالت اجتماعی و مساوات اسلامی، آرمان ها و اهداف اسلام را در جامعه تحقق بخشد که همان حرکت در مسیر کمال و تعالی معنوی انسان ها و پیشرفت زندگی مادی آنان و تقرب بندگان با خدای خود می باشد.

نتیجه

از مطالبی که در این مقاله به اجمال آمد، نتایج زیر حاصل می شود:

۱. استقرار حکومت برای انتظام امور مردم و توازن اجتماعی از اصول مهم اندیشه امام علی(ع) می باشد.
۲. حکومت مورد نظر امام علی(ع) مبتنی بر معیارهای اسلامی بوده و از دو شاخصه مهم دینداری و عدالت برخوردار است.
۳. استقرار، ثبات و دوام حکومت مطلوب ایشان، علاوه بر مبانی معرفتی و نظری، و قانون جامع و کامل، به وجود زمامداران و کارگزاران صالح، شایسته و کارآمد نیاز دارد.
۴. از برنامه های اصلاحی امام علی(ع) در دوره زمامداری ارائه یک الگوی جامع مدیریتی در اداره حکومت اسلامی می باشد.
۵. امام(ع) در برنامه خود، کارگزاران حکومت را بر اساس معیارهای ارزشی و صلاحیت های لازم متناسب با مناصب مختلف انتخاب می کردند.
۶. ایشان طی نامه های مختلف به کارگزاران خود و یا در خطبه های عمومی، دستورالعمل ها و توصیه های لازم را در حوزه مسؤولیت آنها و اخلاق اجتماعی و نحوه برخورد با مردم ارائه می دادند.
۷. به منظور رعایت عدالت و حسن اجرای امور، بر عملکرد و رفتار کارگزاران خود نظارت و مراقبت شدید اعمال می نمود و با مشاهده تخلف و سستی از جانب آنها، به نكوهش، مؤاخذه و یا عزل ایشان می پرداخت.
۸. همه این اقدامات به منظور سالم سازی فضای عمومی جامعه و برقراری آرامش و امنیت در میان مردم و افزایش اطمینان و اعتماد مردم به زمامداران انجام می گرفت.

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی

و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

نوشتها

[۱]. نهج البلاغه، ترجمه و شرح فیض الاسلام، ج ۶، ۱، (در یک مجلد)، چاپ دوم، تهران: بی‌نا، ۱۳۹۲
book.ق؛ همان، ترجمه محمد دشتی، قم: مؤسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمؤمنین، ۱۳۷۹، خطبه
۴۰.

[۲]. نهج البلاغه، نامه ۲۶.

[۳]. برای نمونه ر.ک: نهج البلاغه، خطبه‌های ۸۷، ۹۱ و ۱۲۹.

[۴]. ر.ک: نهج البلاغه، خطبه‌های ۳، ۱۵، ۵۳، ۹۱، ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۷۵ و ۲۲۰.

[۵]. همان، خطبه ۹۲.

[۶]. امام در سخنان خود بارها از نقض بیعت‌ها و خیانت‌های این جماعت، سستی آنان، عدم اتحاد و
اتفاقشان با امام خویش و در مقابل دشمن، روحیه مذبذب و پست‌همتی آنان به تلخی یاد کرده و
توبیخشان نموده است. ر.ک: خطبه‌های ۴، ۲۵، ۲۷، ۲۹، ۳۴، ۳۹، ۴۹، ۵۵، ۶۸، ۸۵، ۹۶، ۱۰۵، ۱۰۷،
۱۱۸، ۱۲۰، ۱۲۳، ۱۲۵، ۱۳۱، ۱۴۹، ۱۶۵ و ۱۷۹.

[۷]. در خطبه‌های متعددی از نهج البلاغه، وضعیت این مردم و روانشناسی شخصیتی آنان نمایانده شده
است. ر.ک: خطبه‌های ۷۰، ۱۱۶، ۱۲۹، ۱۳۶، ۱۵۳، ۱۶۵، ۱۷۴ و حکمت ۱۳۹.

[۸]. نهج البلاغه، خطبه ۳۱.

[۹]. همان، نامه ۴۵.

[۱۰]. همان، خطبه ۲۰۰ (ترجمه دشتی، خطبه ۲۰۹).

[۱۱]. همان، خطبه ۱۵۹.

[۱۲]. همان، نامه ۳۴.

[۱۳]. همان، نامه ۳۵.

[۱۴]. همان، نامه ۳۸.

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

[۱۵]. همان، خطبه ۶۸.

[۱۶]. همان، نامه ۵۳.

[۱۷]. همان.

[۱۸]. عبدالواحد آمدی، غرر الحکم و درر الکلم، ترجمه محمدعلی انصاری، ۲ جلد در یک مجلد، تهران: بی نا، تاریخ مقدمه ۱۳۷۶، ص ۳۸۹.

[۱۹]. غرر الحکم، ص ۴۴۸.

[۲۰]. همان، ص ۴۲۳.

[۲۱]. نَعْمَ الْمُظَاهَرَةُ الْمَشَاوِرَةُ. (غرر الحکم، ص ۷۷۱ و ۷۷۳). لَا ظَهِيرَ كَالْمُشَاوِرَةِ. هیچ پشتیبانی چون مشورت نیست. (نهج البلاغه، حکمت ۵۴). وَ لَا مُظَاهَرَةَ أَوْثَقُ مِنَ الْمَشَاوِرَةِ. و پشتیبانی مطمئن تر از مشورت کردن نیست. (نهج البلاغه، حکمت ۱۱۳).

[۲۲]. مَنْ اسْتَبَدَّ بِرَأْيِهِ هَلَكَ وَ مَنْ شَاوَرَ الرَّجَالَ شَارَكَهَا فِي عُقُولِهَا. (حکمت ۱۶۱)

[۲۳]. نهج البلاغه، نامه ۵۳.

[۲۴]. همان.

[۲۵]. همان.

[۲۶]. همان، نامه ۱۳.

[۲۷]. همان، نامه ۵۳.

[۲۸]. ر.ک: همان.

[۲۹]. همان، نامه ۲۷.

[۳۰]. همان، نامه ۶۷.

[۳۱]. ر.ک: همان، نامه ۴۶.

[۳۲]. همان، نامه ۷۶.

[۳۳]. همان، نامه ۱۸.

[۳۴]. ر.ک: همان، نامه ۶۹.

[۳۵]. در این موارد ر.ک: همان، نامه ۵۳.

[۳۶]. همان.

[۳۷]. ر.ک: همان.

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

[۳۸]. همان، نامه ۲۷.

[۳۹]. همان، نامه ۲۶.

[۴۰]. همان.

[۴۱]. همان، نامه ۲۵.

[۴۲]. ر.ک: همان، نامه ۵۶.

[۴۳]. ر.ک: نهج البلاغه، نامه ۵۹.

[۴۴]. ر.ک: همان، نامه ۶۰.

[۴۵]. ر.ک: همان، نامه ۶۱.

[۴۶]. ر.ک: همان، نامه ۶۰.

[۴۷]. ر.ک: همان، نامه ۵۰.

[۴۸]. همان، نامه ۷۹.

[۴۹]. همان، نامه ۱۹.

[۵۰]. ر.ک: همان، نامه ۵۳.

[۵۱]. همان، نامه ۴۲.

[۵۲]. همان، نامه ۴۶. در باره محمد بن ابی بکر بنگرید به نامه های ۳۴ و ۳۵ و خطبه ۶۸ و در باره هاشم

بن عتبه بنگرید به خطبه ۶۸.

[۵۳]. همان، نامه ۴۳.

[۵۴]. همان، نامه ۴۰.

[۵۵]. همان، نامه ۷۱.

[۵۶]. همان، نامه ۴۱.

[۵۷]. همان، نامه ۲۰.

[۵۸]. ر.ک: همان، نامه ۲۱.

[۵۹]. همان، نامه ۶۱.

[۶۰]. ر.ک: همان، نامه ۳. [۶۱]. همان، خطبه ۲۰۰ (دستی، ۲۰۹).

[۶۲]. همان، نامه ۴۵.

[۶۳]. ر.ک: همان، خطبه ۲۱۵ (دستی، ۲۲۴).

این فایل فقط برای مشاهده می باشد . برای خرید فایل ورد و قابل ویرایش این تحقیق با قیمت ده هزار تومان به سایت علمی و پژوهشی آسمان مراجعه کنید .

www.asebankafinet.ir

[۶۴]. همان، نامه ۵۳.

[۶۵]. همان، خطبه ۲۱۵ (دشتی، ۲۲۴).

[۶۶]. ر.ک: همان، خطبه ۲۰۷ (دشتی، ۲۱۶).

[۶۷]. ر.ک: همان، حکمت ۳۶.

[۶۸]. همان، نامه ۵.

[۶۹]. ر.ک: همان، نامه ۲۶.

www.asebankafinet.ir